ANIMALELE – METAFORE ALE OMULUI ȘI MĂȘTI LITERARE (STATIUS, *SILVAE*)

Flavia Elena Silvana VENDETTI
Școala Doctorală de Studii Literare și Culturale, Universitatea din București

Abstract: In his *Siluae*, Statius makes space for all sorts of marginal elements of every day life in the lyrical creation, depicting a specific imaginary of the occasional literature. Among those images, animals take a significant place, becoming a metaphor for the human being, even for the poet himself.

This essay proposes an analysis in which animals – the parrot and the lion – become main characters of two poems marked by the theme of death. The animals represent a mirror in which the poet projects a metaphorical description of the dying man, and where death is considered the cruellest moment of life. Thus, the occasional poetry of Statius must be appreciated for this attention to subtle detail, and for how animals embody and figure the soul and person of the poet.

Keywords: Statius, *Silvae*, lion, parrot, death.

Publius Papinius Statius, poetul epocii flaviene și contemporanul lui Martialis, compune o lume aproape tangibilă în poemele reunite sub titlul *Silvae*, prin intermediul cărora putem, chiar și în ziua de astăzi, să privim îndeaproape viața cotidiană în timpul principatului lui Domitianus. De la imaginea unei statui la moartea unui papagal, poetul afișează frânturi de istorie personală, intimă, ce se dezvăluie treptat cititorului, aproape în același mod în care orașul Pompeii își expune freamătul împietrit vizitatorilor săi. Obiecte banale la prima vedere, care făceau parte din cotidian și se regăseau oriunde în lumea contemporană poetului, primesc din condeiul lui Statius – un adept al detaliilor și al descoperirii plăcerii estetice în cele mai mici amănunte – un suflu aparte, ce produce uimire și delectează privitorul. Cu toate acestea, versurile poetului nu sunt întotdeauna lejere și învăluite într-o aură de *leneșă* delectare, ci explorează diferitele fațete ale vieții și chiar ale morții, descrise cu patos.

Moartea nu face diferențe de statut, vârstă sau putere și se perindă printre toate ierarhiile naturale. Ea aduce laolaltă oamenii, fauna, chiar și flora și le așază pe un singur taler al efemerității. Această crudă realitate, adesea evocată în literatură, într-o eterogenitate structurală și temporală, este foarte bine evidențiată în poezia latină clasică, ce aduce în fața morții, laolaltă, omul și animalele, care capătă diferite valențe – de la companioni fideli ai protagonistului, la fiare primejdioase ce pun în pericol viața omului. Uneori, traiul necuvântătoarelor nu este altceva decât o *oglindă* a vieții omenești. Însă imaginea reflectată nu este doar o imitație, ci este însăși viața omului, pusă în context literar, a omului, care își proiectează gândurile, înțelegerea vieții, valorile proprii asupra animalelor și a traiului acestora.

Statius aduce în prim-plan, în cea de a doua carte a *Silvelor*, imaginea a două animale: papagalul și leul, cărora le dedică două *carmina*, perfect integrate în economia structurală a tematicii generale care caracterizează volumul, și anume sfârșitul vieții și apropierea

https://biblioteca-digitala.ro

acestuia. Scrise cu ocazia morții lui Glaucia – băiat de o frumusețe fascinantă și preferatul lui Atedius Melior, prietenul poetului[1] –, poemele sunt marcate de un ton grav, în care melancolia amintirilor se contopește cu tristețea conjuncturală sau, pur și simplu, cu tristețea generică a pierderii unei ființe dragi, fie ea om, animal sau chiar copac[2].

În inima acestei cărți, după epitaful adresat lui Glaucia (aflat la începutul cărții a doua a *Silvelor*), Statius inserează două poeme, care preced versurile ce descriu cu mare măiestrie copacul lui Melior, poeme ale căror personaje principale sunt animalele: papagalul dragului său prieten Melior și un leu care, ucis fiind în arenă, a stârnit lacrimile împăratului însuși.

Contrar percepției tradiționale (ne referim aici și la receptarea critică modernă), conform căreia stilul poetului napolitan este unul lejer, fermecător, dar în care repetiția modelelor consacrate pare deja desuetă și lipsită de un patos real[3], realizarea celor două animale protagoniste este atât de plin de viață, încât calitățile lor înnăscute – darul imitației, stăpânite cu măiestrie de papagal, și curajul nemărginit al leului – sunt sporite prin descrieri presărate cu imagini aproape tangibile. Animalele nu reprezintă doar o întruchipare, o esențializare a unor caracteristici particulare ale acestor speciilor, ci capătă o nouă valență, mai profundă, căci, inspirat de modelul epitafului ovidian, Statius compune imaginea papagalului și pe cea a leului ca *personae*[4] ale omului, prin intermediul cărora poate expune cu o mai mare ușurință propriile stări, atribuite, ca niște măști, actorului-animal. Animalele devin o metaforă ce esențializează omul, lăsând la iveală doar acele trăsături pe care poetul le consideră ca fiind cele mai importante.

PSITTACUS EIUSDEM

Cel dintâi *carmen* este epitaful închinat papagalului, a cărui descriere își găsește rădăcinile, din punctul de vedere al stilului, tonului și chiar al structurii, în cel de-al șaselea *carmen* din *Amores* ovidiene, închinat tot unui papagal, cel al Corinei. Atât în lirica lui Ovidius, cât și în cea lui Statius, sunt prezente referiri la mitologie, invocându-se zeii și reprezentările acestora, dar și sufletul păsării atât de dragi omului. Ceea ce deosebește însă textul stațian de cel ovidian este atenția pentru acele ultime momente din viața papagalului.

Psittace dux uolucrum, domini facunda uoluptas,
humanae sollers imitator, psittace, linguae,
quis tua tam subito praeclusit murmura fato?

(*Silv*., II, 4, 1–3)

Poetul se adresează direct papagalului, printr-o apostrofă ce face obiectul unei *lamentatio* împotriva timpului necruțător, care secătuiește de puteri orice ființă, oricât de fermecătoare ar fi. Tonul poeziei devine din ce în ce mai dramatic, căci tristețea veștii morții papagalului este amplificată de comparația dintre imaginea plină de viață de cu o seară înainte (*hesternas*) și momentul prezent (*nunc*).

[1] Publius Papinius STATIUS, „Glaucias Atedii Meliores delicatus", în vol. *Opere*, ediție coordonată de Antonio Traglia și Giuseppe Aricò, Torino, UTET, 1980, p. 773.

[2] *Ibidem*.

[3] Jean BAYET, *Literatura latină*, traducere în limba română de Gabriela Creția, București, Editura Univers, 1972, p. 593.

[4] Leslie CAHOON, „The Parrot and the Poet: The Function of Ovid's Funeral Elegies", in *The Classical Journal*, 80, nr. 1/1984, pp. 27–35, URL: [http://www.jstor.org/stable/3297395], accesat: 6 februarie, 2021.

https://biblioteca-digitala.ro

Hesternas, miserande, dapes moriturus inisti
nobiscum, et gratae carpentem munera mensae
errantemque toris mediae plus tempore noctis
uidimus. adfatus etiam meditataque uerba
reddideras. at nunc aeterna silentia Lethes
ille canorus habes. cedat Phaethontia uulgi
fabula: non soli celebrant sua funera cygni.

(*Silv.*, II, 4, 4–10)

În acest mod, figura papagalului primește valențele unei metafore-simbol care poate fi descifrată ca fiind aceea a poetului însuși, omul care trăiește pentru a-i delecta pe cei din jurul lui, pe cei mai puternici, pentru a-și expune propriul talent, hrănindu-se cu laudele și aprecierea ascultătorilor. El își petrece și ultimele clipe din viață ca amfitrion al casei, plimbându-se printre invitații stăpânului său, bucurând și distrând publicul, încântat, parcă, la rându-i, de statutul privilegiat de care are parte.

Fastul, bunăstarea, statutul privilegiat sunt ușor de remarcat, privind colivia minuțios descrisă de Statius:

At tibi quanta domus rutila testudine fulgens,
conexusque ebori uirgarum argenteus ordo,
argutumque tuo stridentia limina cornu
et querulae iam sponte fores! uacat ille beatus
carcer, et augusti nusquam conuicia tecti.

(*Silv.*, II, 4, 11–15)

Talentul lui Statius de a insera subtile forme de elogiu la adresa prietenilor se vădește din nou prin intermediul acestei descrieri atât de bogate în detalii. Colivia nu este doar un loc în care papagalul își găsește adăpost, ci reprezintă simbolul și dovada evidentă a vieții somptuoase și a bogăției în care Melior trăiește. Materialele alese, *rutila testudine, ebori uirgarum argenteus ordo,* indică avuția prietenului său, eleganța și rafinamentul acestuia, arătate în viața de zi cu zi. Înconjurându-se de materiale scumpe, Melior nu o face însă asemenea lui Trimalchio, într-un exces necugetat și respingător, ci duce viața luxoasă, distinsă și rafinată a unui om din înalta societate. Colivia este astfel o oglindire în miniatură a propriei case și a propriei vieți. La rândul său, papagalul devine el însuși o imagine a stăpânului. Asemenea acestuia, trăiește o viață în lux și confort, lipsită de griji și dedicată întru totul plăcerilor proprii. Dar, în același timp, pasărea poate fi considerată și o metaforă a artistului. Această interpretare prinde contur, observând cum *domus* – cuvânt prezent în primul vers al descrierii coliviei – se află în opoziție cu *carcer*. Poetul creionează cu reală cruzime adevărata viață a unui animal domestic „încarcerat", ce poate fi, cu atâta ușurință, asemuită celei a omului care, la rându-i, trăiește în cușca societății. Iar această imagine necruțătoare se potrivește pe deplin vieții artistului, înconjurat cu bucurii de o clipă, cu sclipiri ale gloriei trecătoare, dincolo de care se află carcera sumbră a unei vieți dedicate altora și prea puțin bucuriilor proprii. Ca și papagalul, artistul își petrece viața într-o temniță socială pe care o percepe în mod eronat ca pe o casă.

Păstrând și inserând în propria descriere influențe din lirica consacrată – în special pe cele preluate din lirica ovidiană și din cea catulliană, neoterică, în care păsările sunt animale simbolice ale legăturii omului cu zeitățile, fiind adesea imagini ale acestora[5] –, Statius continuă epitaful prin invocarea cortegiului de păsări sacre, care se prezintă pentru a aduce un ultim omagiu papagalului defunct:

[5] *Cf.* Ov., *Met.*, II, V, *Am.*, II și Cat., II.

https://biblioteca-digitala.ro

Huc doctae stipentur aues quis nobile fandi
ius natura dedit: plangat Phoebeius ales,
auditasque memor penitus demittere uoces
sturnus, et Aonio uersae certamine picae,
quique refert iungens iterata uocabula perdix,
et quae Bistonio queritur soror orba cubili.

(*Silv.*, II, 4, 16–21)

Poetul flavian preia motivul ovidian al păsărilor venite ca în fața unui rege – folosit în mod ironic în *Amores* – și așază pasărea lui Phoebus, lebăda, chiar în deschiderea cortegiului, introducând *emicedium*-ul ca un fel de intertextualitate populară și demonstrând încă o dată eclectismul textual al liricii stațiene. Lebăda este invocată și ca o referire la mitul popular al lui Phaethon – *ille canorus habes cedat Phaethontia uulgi/ fabula*[6] –, a cărui rudă, Cygnus, a fost transformată în pasăre, din povestirea aceasta mitologică dezvoltându-se în credința populară mitul plânsului lebedei la propria-i moarte[7]. Papagalul pare astfel că își prevestește moartea, cântând chiar și în ultimele clipe de viață.

Epitaful se încheie cu prosopopeea păsărilor care cântă:

ferte simul gemitus cognataque ducite flammis
funera, et hoc cunctae miserandum addiscite carmen:
„occidit aeriae celeberrima gloria gentis
psittacus, ille plagae uiridis regnator Eoae;
quem non gemmata uolucris Iunonia cauda
uinceret aspectu, gelidi non Phasidis ales,
nec quas umenti Numidae rapuere sub austro;
ille salutator regum nomenque locutus
Caesareum et queruli quondam-uice functus amici,
nunc conuiua leuis monstrataque reddere-uerba
tam facilis, quo tu, Melior dilecte, recluso
numquam solus eras. at non inglorius umbris
mittitur: Assyrio cineres adolentur amomo
et tenues Arabum respirant gramine plumae
Sicaniisque crocis; senio nec fessus inerti
scandet odoratos phoenix felicior ignes”.

(*Silv.*, II, 4, 22–37)

Între referirile mitologice preluate de Statius din literatura clasică, de remarcat este calitatea cea mai de preț a papagalului – văzut ca un rege al păsărilor –, anume aceea de a putea rosti numele Cezarului (aluzie literară la textele lui Plinius și Martialis[8]). Doar el, ca și poetul, este capabil să redea voci numeroase, gânduri, idei și sentimente cu atâta măiestrie și are delicata cutezanță de a privi spre însăși persoana aflată în fruntea Imperiului. Poemul se încheie cu *transformarea* papagalului în Phoenix, ca o dovadă a faptului că, pentru Statius, pasărea este mai mult decât o simplă ființă iubită de prietenul cel mai bun, e o adevărată oglindire a spiritului artistic, nepieritor.

[6] *Ibidem.*
[7] *Ibidem.*
[8] *Cf.* PLIN. *Naturalis historia,* X, 117 și MART. XIV, 73; în cele două lucrări papagalul este prezentat ca fiind capabil să îl salute pe împărat, aducându-i elogiile cuvenite. Este marcată astfel măreția imperială care transcende chiar și regnurile naturale.

https://biblioteca-digitala.ro

LEO MANSUETUS

Într-un alt *carmen* pe care Statius îl dedică în cartea sa leului, spiritul curajos este răsplătit cu glorie eternă. Și în acest caz, versurile se deschid printr-o apostrofă, care, cumulată cu hipotipoza acțiunilor leului, produce o sfâșietoare descriere a vieții pe care leul o duce în captivitate. Prin întrebările adresate leului, Statius pare că își dorește să înțeleagă motivul pentru care o fiară atât de înfricoșătoare și maiestuoasă se lasă dominată și subjugată de dorințele oamenilor, care nu o pot înțelege, forțând-o să acționeze împotriva propriei firi.

Quid tibi monstrata mansuescere profuit ira?
quid scelus humanasque animo dediscere caedes
imperiumque pati et domino parere minori?
quid, quod abire domo rursusque in claustra reuerti
suetus et a capta iam sponte recedere praeda
insertasque manus laxo dimittere morsu?

(*Silv*., II, 5, 1–6)

Leul, simbolizând puterea, curajul și forța militară, capătă conotațiile metaforice ale unui soldat, prizonier în războiul dintre om și natură. Captiv în arenă, maiestuosul animal, cândva regele animalelor, este obligat să supraviețuiască în degradare, până în punctul în care își pierde voința de a mai lupta împotriva opresorilor săi (*minori*), abandonat într-o inerție profundă și incapabil să-și mai apere prada câștigată în luptă.

Umilința la care este supus atinge punctul culminant în momentul morții sale: însă, contrar așteptărilor cititorului, leul nu este învins de cruzimea vânătorilor sau de mârșăvia capcanelor ascunse în arenă, ci chiar de o altă fiară.

Occidis, altarum-uastator docte ferarum,
non grege Massylo curuaque indagine clausus,
non formidato supra uenabula saltu
incitus aut caeco foueae deceptus hiatu,
sed uictus fugiente fera...

(*Silv*., II, 5, 7–11)

Regele, ce părea de neînvins, cel care deține întreaga putere și care înspăimântă orice vietate, este doborât de inferiorul său, de acela care ar trebui să i se supună și să se afle sub comanda sau la buna sa voie. Toate suratele fiarei reacționează la unison în fața unei asemenea insulte:

...stat cardine aperto
infelix cauea, et clausas circum undique portas
hoc licuisse nefas placidi tumuere leones.
tum cunctis cecidere iubae, puduitque relatum
aspicere, et totas duxere in lumina frontes.

(*Silv*., II, 5, 11–15)

Leii își pleacă capul în semn de respect și, imitând gesturile soldaților indignați de moartea propriului camarad, dau semne de neliniște. Spre deosebire de modul în care papagalul este condus pe ultimul său drum – însoțit de fastul și gloria unui șir de animale simbolice care cântă pentru cântărețul dispărut –, leul are parte de un cortegiu

https://biblioteca-digitala.ro

mult mai dramatic. Fiarele, închise în propriile cuști, neputând să se elibereze, resimt rușinea în care își duc viața și suferă nu doar pentru moartea celui din arenă, dar și pentru viețile lor, cărora le-a fost furată libertatea.

Curajul și tenacitatea cu care leul își înfruntă moartea este tragic descrisă și în detaliu. Comparat cu un soldat, animalul devine uman, iar gesturile sale sunt încărcate de semnificații:

at non te primo fusum nouus obruit ictu
ille pudor: mansere animi, uirtusque cadenti
a media iam morte redit, nec protinus omnes
terga dedere minae. sicut sibi conscius alti
uulneris adversum moriens it miles in hostem
attollitque manum et ferro labente minatur,
sic piger ille gradu solitoque exutus honore
firmat hians oculos animamque hostemque requirit.

(*Silv.*, II, 5, 16–23)

Privirile, reacțiile haotice și forța cu care felina se avântă spre următorul atac creează o imagine aproape cinematografică, în care poetul contopește figura animalului cu cea a omului, pentru a pune în lumină umanitatea leului și, în același timp, faptul că omul întrece fiara prin violența extremă de care dă dovadă.

Și în această comparație, animalul, leul în speță, e o oglindă în care se reflectă imaginea unei forțe primitive, izvorâtă din instinctul de supraviețuire, atât de puternic și în om. Soldatul, pe câmpul de luptă, și gladiatorul, în arenă, se zbat să supraviețuiască, aruncați în vâltoarea luptei de către cei care dețin puterea. Dar, spectatori ai cumplitului măcel, chiar și aceștia percep apăsarea și tristețea pierderii unei vieți nobile, reacționând în consecință:

magna tamen subiti tecum solacia leti,
uicte, feres, quod te maesti populusque patresque,
ceu notus caderes tristi gladiator harena,
ingemuere mori; magni quod Caesaris ora
inter tot Scythicas Libycasque, e litore Rheni
et Pharia de gente feras, quas perdere uile est,
unius amissi tetigit iactura leonis.

(*Silv.*, II, 5, 24–30)

Plânsul oamenilor prezenți se profilează ca o confirmare a măreției *gladiatorului*, mai cu seamă fiindcă, printre cei care varsă lacrimi, se regăsește însuși principele. Lacrimile sale izvorăsc însă nu din empatie, ci din conștientizarea vieții efemere sortite, în egală măsură, lui însuși. Statutul, forța și gloria sunt, toate, elemente pe care timpul le înghite. Omul, fie el și împărat, se regăsește la fel de lipsit de putere în fața morții, așa cum sunt și leul ori gladiatorul în arenă, soldatul în bătălie.

ANIMA ȘI PERSONA

Observând modul în care cele două animale protagoniste sunt surprinse în momentul morții lor, înțelegem că poetul – păstrând, precum Ovidius ori Catullus, forma epitafului clasic și prezența simbolică a animalelor– le atribuie acestora o valoare ce transcende granițele literare, sondând înțelesuri filosofice. Animalul devine *anima* și

https://biblioteca-digitala.ro

persona în același timp, ale poetului și, *in extenso,* ale omului *sub specie aeternitatis,* reflectându-le pornirile lăuntrice expuse sub forma unor măști literare.

Ultimele momente din viața celor două animale se profilează ca un model, ca un arhetip al morții. Statius scoate în evidență o calitate pe care omul o consideră esențială: curajul. Papagalul și leul sunt, fiecare, câte o *persona* expusă literar, la umbra căreia poetul, artistul, soldatul se ascund, lăsând la vedere doar acele calități pe care cititorul, ascultătorul le percep ca fiind lăudabile: talentul, forța de creație și forța fizică, rezistența, curajul, acceptarea propriei sorți. În același timp, aceleași animale capătă rolul de *anima*. Nu reprezintă doar un paravan pentru om, ci esențializează o *realitate* cunoscută doar de sinele poetului (acea parte a ființei umane pe care Carl Jung o numește „*self*", germ. *selbst*[9]).

SCURTE CONCLUZII

Privind în ansamblu cele două poeme, putem afirma că Statius continuă și perpetuează imaginea animalului ca o oglindă a omului. Această oglindă poate să expună un adevăr nealterat privitor la acel sine ascuns sau, dimpotrivă, poate reflecta masca prefabricată, care nu lasă la vedere decât ceea ce omul își dorește să expună celor din jurul său, astfel încât să ofere o imagine și o percepție de sine pre-fabricate. În acest context, regnul animal nu este folosit doar pentru a reda o stare primordială a trăirilor, ci se așază pe aceeași treaptă cu omul, împărtășindu-i trăirile și stările, devenind un fel de extensie care, în anumite cazuri, poate să-i imite și graiul, o extensie care amplifică trăsăturile omenești.

Alberto Asor Rosa, în monografia sa intitulată *Storie di animali e altri viventi,* notează, privitor la diferența dintre modul în care animalele percep, din perspectiva non-omului, propriile stări:

> *Da dentro ogni mio equilibrio era sconvolto: non volevo, assolutamente non volevo fare altro che quella cosa. Le passioni umane al confronto mi sembrano acqua fresca. Sarebbe come se uno qualsiasi degli umani da me conosciuto, alzatosi dal letto una mattina, o uscitone di corsa nel pieno della notte, si precipitasse in strada, balzando sulla prima umana da lui incontrata, senza sforzarsi d'intrecciare prima uno straccio di relazione, senza chiedersi se ciò le risultasse gradito oppure no; e d'altra parte, anche come se le umane fossero tutte lì per strada, ben contente se un umano appena incontrato saltasse loro addosso senza pronunciare una parola e… Beh, a me capitava così*[10].

Descriind modul în care pisica reacționează la stările de surescitare, autorul menționat prezintă sentimentul de iubire ca fiind o forță lăuntrică greu de stăpânit, în comparație cu omul, care, trăind sub semnul unor reguli și norme sociale, își reglează și își stăpânește trăirile și impactul acestora asupra propriei persoane.

În același mod, papagalul trăiește la intensitate maximă plăcerea cântecului, împins de instinctul natural de a imita cu măiestrie, chiar și în apropierea morții, iar leul se lasă acaparat de simțul de autoconservare, care îi dă forța să lupte în ultimele

[9] Carl G. JUNG, „The Archetypes and the Collective Unconscious", in *The collected works of C. G. Jung,* volume 9, part I, traducere în limba engleză de R. F. C. Hull, London, Routledge, 2014, pp. 171–187.

[10] Alberto ASOR ROSA, *Storie di animali e altri viventi,* Torino, Einaudi Editore, 2005, p. 48.

https://biblioteca-digitala.ro

sale momente de viață. Dar aceste reacții sunt vizibile doar atunci când cele două animale întrezăresc sfârșitul și se apropie, așadar, de eliberarea din chingile unui trai condus de reguli ce le sunt străine.

Poetul se regăsește în imaginea spirituală a acestor două animale constrânse să trăiască în captivitate, sub falsa impresie a unei libertăți de decizie. Prin arta, el metaforizează destinul uman și trăsăturile ce definesc doar omul, transferându-le reflexia, în mod voalat, în însușirile papagalului (pietatea, loialitatea și talentul) și ale leului (curajul și tenacitatea), devenite obiect principal al celor două *carmina*. Animalele preiau astfel, în lirica lui Statius, locul central, devenind protagoniste, cu o nonșalantă spontaneitate, în situații în care, în mod real, doar omul se poate afla. Ele reflectă, ca niște oglinzi, simțiri lăuntrice pline de forță, dar temperate de modelarea impusă de societate.

Putem considera, astfel, că papagalul și leul reprezintă în *Silvele* lui Statius oglindiri metaforice ale poetului, un fel de *personae* literare care lasă la iveală *anima* primordială și își îmbrățișează ultimele clipe cu curaj, afișând, în fața morții iminente, un comportament potrivit celui mai demn dintre oameni.

BIBLIOGRAFIE

Bibliografie primară

STATIUS, Publius Papinius, *Opere*, coordonată de Antonio Traglia și Giuseppe Aricò, Torino, UTET, 1980.

Bibliografie secundară

ASOR Rosa, Alberto, *Storie di animali e altri viventi*, Torino, Einaudi Editore, 2005;

BAYET, Jean, *Literatura latină*, traducere de Gabriela Creția, București, Editura Univers, 1972;

JUNG, Carl G., „The Archetypes and the Collective Unconscious", *The collected works of C. G. Jung*, volume 9, part I, traducere în limba engleză de R. F. C. Hull, London, Routledge, 2014;

CAHOON, Leslie, „The Parrot and the Poet: The Function of Ovid's Funeral Elegies", *The Classical Journal*, 80, nr. 1 (1984), URL: [http://www.jstor.org/stable/3297395].

https://biblioteca-digitala.ro